

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 352(497.4)"1945/1955"

Prejeto: 17. 10. 2007

Mesto kot upravnoteritorialna enota 1945–1955

JANEZ KOPAČ

mag., arhivski svetovalec

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko Kranj, Savska cesta 8, SI-4000 Kranj

e-pošta: Janez.Kopac@guest.arnes.si

IZVLEČEK

V prvih desetih letih po končani drugi svetovni vojni so potekale pogoste upravnoteritorialne reforme. V okviru teh sprememb so se kot ena od lokalnih upravnoteritorialnih enot oblikovala tudi mesta. Njihov razvoj je bil dokaj zapleten, saj je bilo v desetih letih uzakonjenih kar nekaj vrst upravnoteritorialnih enot, ki so predstavljale mesto: od spomladi 1945 do maja 1949 Ljubljana kot glavno mesto republike, okrožno mesto in mesto izvzeto iz oblasti, Celje in Maribor kot okrajni mesti oziroma mesti izvzezi iz okrajev. Enak status so med leti 1950–1952 pridobila še mesta Jesenice, Kranj in Bled. Od aprila 1952 do junija 1955 pa so bila mesta: (Ljubljana, Celje in Maribor), mestne občine s posebnimi pravicami v sestavi okrajev (sprva 13, od marca 1954, ko se jim je pridružilo še Celje pa 14) in mestne občine v sestavi okrajev (31), ki so bila po statusu izenačena z občinami.

KLJUČNE BESEDE: upravnoteritorialna enota, okraj, mesto, mestna občina, občina, MLO, LOMO, ObLO

ABSTRACT

A TOWN AS AN ADMINISTRATIVE-TERRITORIAL UNIT

The first decade following World War II saw a number of administrative-territorial reforms being carried out. One of such changes was the establishment of towns as a form of the local administrative-territorial units. Their development was rather complex, since a number of administrative-territorial units, all of them representing towns, were enacted within these ten years: from the spring of 1945 to May 1949 Ljubljana as the capital of the Republic, county town and a town exempt from authority, Celje and Maribor as district towns or towns exempt from districts. The same status was between 1950 and 1952 acquired by the cities of Jesenice, Kranj and Bled. From April 1952 to June 1955 the cities were as follows: (Ljubljana, Celje and Maribor), town municipalities with specific rights within the structure of districts (at first there were 13 of them, but the number rose to 14, when Celje joined them in March 1954) and town municipalities within the structure of districts (31) whose status was the same as that of municipalities.

KEY WORDS: administrative-territorial unit, districts, towns, town municipalities, municipalities, MLO – mestni ljudski odbor (town people's council), LOMO – ljudski odbor mestnih občin (people's council of town municipalities), ObLO – občinski ljudski odbor (municipal people's council)

Mesto 1945–1949

Po končani drugi svetovni vojni so na območju Slovenije obveljala lokalna upravna območja, ki so nastala med partizanskim vojskovanjem. To so bili kraji, okrajji in okrožja, ki so bili v odloku Predsedstva Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta (SNOS), ki je stopil v veljavo 21. maja 1944, opredeljeni kot "*samoupravne*" oziroma "*osnovne samoupravne edince*". Mesta v odloku niso imela take opredelitve. Skupaj z naselji in trgi so bila upravno izenačena s kraji.¹

Ob koncu vojne je bila Ljubljana teritorialno razdeljena na rajone, ti pa na četrti, ki so jih imenovali tudi kvarti,² nekateri večji kraji (npr. Celje,³ Maribor,⁴ Kranj⁵) pa le četrti oziroma kvarte. Do volitev v lokalne organe oblasti poleti 1945 so jih vodili odbori OF, po volitvah pa narodnoosvobodilni odbori.

Zakonodaja za volitve narodnoosvobodilnih odborov kot lokalnih organov oblasti, ki je bila sprejeta 30. junija 1945 in je dopolnjevala volilni predpis iz marca 1944, je dopuščala možnost, da imajo "... *večja mesta ... lahko značaj okrajja ali celo okrožja ...*" Očitno je, da pred volitvami, še ni bilo določeno, katera so ta mesta, kajti v 2. členu predpisa piše: "*Katera bodo ta mesta, bo določila Narodna vlada Slovenije, ministrstvo za notranje zadeve.*" Zmedo, kateri kraji bodo imeli značaj mesta, je povzročalo še določilo istega člena, da se bodo izvoljeni krajevni narodnoosvobodilni (od februarja

1946 dalje ljudski) odbori, ki bodo organi oblasti v krajih, po mestih imenovali mestni narodnoosvobodilni oziroma ljudski odbori. To je pomenilo, da bodo pristojnostno izenačeni s krajevnimi narodnoosvobodilnimi oziroma ljudskimi odbori, kajti taka mesta ne bodo imela značaja okrajja ali okrožja. Terminološka zmeda se je vlekla do jeseni leta 1949. Le Ljubljana je bila konec junija 1945 že opredeljena kot mesto. Ministrstvo za notranje zadeve je namreč 30. junija 1945 imenovalo okrožno volilno komisijo za mesto Ljubljana, iz česar je mogoče povzeti, da je že imela značaj okrožnega mesta. Z razglasom Mestnega narodnoosvobodilnega odbora z dne 20. avgusta 1945 je bila opredeljena tudi kot glavno mesto Ljubljana. Poslej ni bila več razdeljena na rajone, ampak le na deset četrti: Center, Tabor, Rakovnik, Moste, Vič, Bežigrad, Šiška, Polje, Ježica in Št. Vid.⁶

Prva upravnoteritorialna razdelitev tedaj imenovane Federalne Slovenije je bila uzakonjena 6. septembra 1945. Razdeljena je bila na pet okrožij. Eno od njih je bilo tudi okrožno mesto Ljubljana, ki v zakonu ni imela označbe glavnega mesta. Povezovala je deset mestnih četrti, ki so bile določene že avgusta tega leta. Vsa ostala večja naselja v LRS, so v zakonu opredeljeni kot kraji in ne kot mesta.

Pri Celju in Mariboru je v zakonskem besedilu kar precej zmede. Celjsko okrožje je združevalo sedem okrajev, eden od njih se je imenoval tudi okraj Celje–mesto, ki je geografsko opredeljen z območjem, ki je v zakonu označeno kot "*mesto Celje*" in z naselji: Babno, Breg, Čret, Dobrava, Gaberje, spodnja in Zgornja Hudinja, Košnica, Lava, Lisce, Lopata, Ložnica, Lokrovec, Medlog, Miklavžev vrh, Nova vas, Ostrožno, Pečovnik, Polule, Sv. Jožef, Zagrad in Zavodna. Mariborsko okrožje pa je povezovalo 9 okrajev, eden med njimi je bil tudi okraj Maribor–mesto, ki je bil sestavljen iz treh katastrskih občin: Pobrežje, Tezno in Studenci ter "*nekdanjega ozemlja mesta Maribor*", ki ga je tvorilo pet katastrskih občin: Grajski marof, Grajska vrata, Koroška vrata, Maribor–mesto in Sv. Magdalena. Območja vseh ostalih okrajev v

¹ Odlok Predsedstva Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta o krajih, okrajjih in okrožjih ter njihovih narodnoosvobodilnih odborih, Ur. l. Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta, št. 2-10/1944; Objavljeno tudi v Šnuderl: *Dokumenti o razvoju ljudske oblasti*, dokument št. 137, str. 167–176.

² Ljubljana je bila razdeljena na 7 rajonov, ti pa na 35 četrti ali kvartov: Center (6), Bežigrad (4), Šiška (4), Vič (4), Trnovo (5), Poljane (7) in Moste (5); Dolenc: *Razvoj ljudske oblasti v Ljubljani*, str. 33–44.

³ Okraj Celje mesto je obsegal katastrsko občino oziroma naselje Celje–mesto, ki je bilo razdeljeno na 4 četrti in 19 krajev; Mikola: *Razvoj oblasti na območju Celja*, str. 7–28; Mikola: *Mestni ljudski odbor Celje*, str. 3–5; Milko Mikola v publikaciji *Mestni ljudski odbor Celje* na str. 3 navaja, da je bil okraj Celje–mesto do avgusta 1946, ko so jih s sklepom Mestnega ljudskega odbora Celje odpravili, razdeljen na četrti in kraje.

⁴ Maribor je bil razdeljen na naslednje četrti: Franciškinska, Magdalenska, Meljska, Podbreška, Studenska, Stolna, Koroška in Nova vas; Tovšak: *Razvoj mariborskih četrti v letu 1945*, str. 60–76.

⁵ Kraj je bil konec vojne razdeljen na 15 četrti, ki so jih junija 1945 združili v 7; Kopač: *Upravni in teritorialni razvoj Kranja*, str. 23–59.

⁶ Odlok o izpremembah in dopolnitvah odloka o razpisu volitev v narodnoosvobodilne odbore, sprejetega dne 19. II. 1944 na I. zasedanju SNOS-a in odloka Predsedstva SNOS-a o razpisu volitev v krajevne narodnoosvobodilne odbore in okrajne narodnoosvobodilne skupščine z dne 1. III. 1944, Ur. l. SNOS in NVS, št. 15-133/1945; Odredba ministrstva za notranje zadeve o imenovanju okrožne volilne komisije za mesto Ljubljana, Ur. l. SNOS in NVS, št. 15-130/1945; Razglas o obsegu in upravni razdelitvi glavnega mesta Ljubljane, Ur. l. SNOS in NVS, št. 29-215/1945.

tedaj Federalni Sloveniji so v zakonu opredeljeni s kraji, ki so bili tudi najnižje upravnoteritorialne enote. V prvi upravni razdelitvi Slovenije okraja Celje–mesto in Maribor–mesto nista bila razdeljena na četrti.⁷

Ustava Federativne Ljudske Republike Jugoslavije (FLRJ), ki je bila sprejeta 31. januarja 1946, je z naslovom XII. poglavja za upravna območja vpejla izraz upravnoteritorialne enote. V njih organe državnih oblasti predstavljajo ljudski odbori, med njimi po 107. členu tudi ljudski odbori mest in mestnih četrti. Še naprej pa je po določilih istega člena veljalo, da so manjša mesta izenačena s kraji. Njihovi organi oblasti so se pogosto imenovali mestni ljudski odbori, čeprav so bili po pristojnostih izenačeni s krajevnimi ljudskimi odbori.⁸ To je v naslednjih letih povzročalo veliko zmede.

Glede na dejstvo, da je Ustava FLRJ določala, da državo sestavlja šest ljudskih republik, med njimi tudi Ljudska Republika Slovenija, je Predsedstvo SNOS 14. februarja 1946 sprejelo zakon, ki je dosedanji naziv Federalna Slovenija spremenil v Ljudska Republika Slovenija (LRS). Vsi izvoljeni narodnoosvobodilni odbori kot organi oblasti so se preimenovali v ljudske odbore. Zakon je stopil v veljavo 20. februarja, ko je bil objavljen v Uradnem listu Ljudske Republike Slovenije.⁹

Natančno so upravnoteritorialne enote opredeljene v prvem Splošnem zakonu o ljudskih odborih, ki ga je Ljudska skupščina FLRJ sprejela 24. maja 1946. Po določilu 1. člena ljudski odbori kot organi državne oblasti v upravnoteritorialnih enotah izvršujejo svojo oblast. V 9. členu, v katerem so med upravnoteritorialnimi enotami omenjena tudi mesta, je nekaj nedoslednosti, saj med njimi ni mestnih četrti, ki imajo po zvezni in nekaj mesecev kasnejši slovenski ustavi značaj upravnoteritorialnih enot. Kljub temu pa zakon posredno tudi mestne četrti smatra kot upravnoteritorialne enote, saj se smejo po določilih 12. člena z republiškim zakonom "... v večjih mestih ustanoviti četrti ljudski odbori, v posebnih primerih pa v velikih mestih tudi ljudski odbori mestnih predelov ..." Ljudski odbori pa so se, kot je zapisano na začetku zakona, smeli ustanovljati samo v upravnoteritorialnih enotah. V 9. členu je

določilo, da se "... upravnoteritorialna razdelitev republike ... izvrši z zakonom republike ...". Prav tako je bilo po 11. členu mogoče le z republiškim zakonom določiti, "... kateri kraji ali naselja so mesta, kakor tudi njihova imena in meje ...". Isti člen je uzakonil še načelo, da le "... zakon republike določa, katera mesta so izvzeta iz upravnega sestava okraja oziroma okrožja ...". V 13. členu pa je bilo določeno, da imajo mesta in njihovi mestni ljudski odbori, ki so izvzeti iz okraja, status okraja in okrajnega ljudskega odbora. Mesta z mestnimi ljudskimi odbori, ki so izvzeta iz upravnega sestava okrožja, imajo status okrožja, njihovi ljudski odbori pa okrožnega ljudskega odbora.¹⁰

Sprememba zakona o upravni razdelitvi, ki je bila sprejeta 27. februarja 1946, je prinesla nekaj preimenovanj okrajev ter nekaj prerazporeditev krajev med kraji. Po novem je bilo območje okraja Maribor–mesto, ki je bilo določeno septembra 1945 s prvim povojnim zakonom o upravni razdelitvi, geografsko razdeljeno na šest mestnih četrti: Kolodvorska, Koroška, Studenška, Magdalena, Pobreška in Tezenska. Hkrati pa se je okraj Maribor–mesto povečal z nekaterimi kraji okraja Slovenska Bistrica, kakor se je preimenoval dosedanji okraj Maribor–desni breg (Limbuš, Radvanje, Reka–Pohorje, Hoče in Brezje) ter okraja Maribor–okolica, v katerega se je preimenoval dosedanji okraj Maribor–levi breg (Kamnica in Košaki).¹¹

V LRS so nove upravnoteritorialne spremembe nastale že 3. aprila 1946, ko je bil objavljen nov zakon o upravni razdelitvi. Okrožno mesto Ljubljana je bilo tudi po novem razdeljeno na deset dosedanjih mestnih četrti, Okraj Celje–mesto je združeval sedem krajev: Celje–mesto, Gaberje, Lisce, Medlog, Ostrožno, Zagrad in Zavodna. Okraj Maribor–mesto pa sedem dotedanjih mestnih četrti in še sedem krajev: Brezje, Hoče, Kamnica, Košaki, Limbuš, Radvanje in Reka–Pohorje. Ta zakon¹² pa je prenehal veljati že konec junija 1946, ko je bil

⁷ Zakon o upravni razdelitvi federalne Slovenije, Ur. l. SNOS in NVS, št. 33-231/1945.

⁸ Ustava Federativne Ljudske Republike Jugoslavije, Ur. l. FLRJ, št. 10-54/1946.

⁹ Zakon Predsedstva Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta o nazivu Ljudske Republike Slovenije ter organov državne uprave in državne oblasti v Ljudski Republiki Sloveniji, Ur. l. LRS, št. 15-62/1946.

¹⁰ Splošni zakon o ljudskih odborih, Ur. l. FLRJ, št. 43-288/1946; Ustava Ljudske Republike Slovenije, Ur. l. LRS, št. 4. A-20/1947.

¹¹ Zakon Predsedstva Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta o delni spremembi zakona o upravni razdelitvi Ljudske Republike Slovenije z dne 6. septembra 1945, Ur. l. LRS, št. 18-79/1946. V citiranem zakonu se je pripetila nepravilnost, ki je spremenila naslov osnovnega zakona z dne 6. septembra 1945, ko se namesto izraza Federalna Slovenija uporablja izraz Ljudska Republika Slovenija. Tako se je imenovala šele po 20. februarju 1946.

¹² Zakon o upravni razdelitvi Ljudske Republike Slovenije, Ur. l. LRS, št. 26-119/1946.

sprejet zakon o njegovi odložitvi za nedoločen čas.¹³

Nova upravnoteritorialna razdelitev LRS je bila uzakonjena 10. septembra, veljati pa je začela 14. septembra 1946, ko je bil nov zakon objavljen v Uradnem listu LRS. Ta zakon mest in njegovih četrti kot uporabnoteritorialnih enot ne navaja, čeprav je bilo po obeh ustavah in Splošnem zakonu o ljudskih odborih to omogočeno. Zato je 3. člen zakona pooblašчал vlado LRS, da s posebno odredbo določi razdelitev okrožja Ljubljana–mesto na mestne četrti, v 6. členu pa, "... da s posebno odredbo predpiše, katera mesta se dele na četrti in obseg četrti ...". Da bo zmeda še večja, se pri opisovanju meje okraja Maribor–mesto uporablja izraz "*okrajno mesto Maribor*".

Območje LRS je bilo po tem zakonu upravno razdeljeno na kraje, okraje in okrožja. Eno od petih okrožij je bilo tudi Okrožje Ljubljana–mesto. Opredeljeno je bilo s katastrskimi občinami. Na enak način sta bila opredeljena tudi okraja Celje–mesto in Maribor–mesto. Ker katastrske občine niso bile upravnoteritorialne enote, je to pomenilo, da je v okrožju Ljubljana–mesto na lokalni ravni deloval le en oblastni organ, okrožni ljudski odbor, v okrajih Celje–mesto in Maribor–mesto pa le njuna okrajna ljudska odbora. Čeprav zakon Celja in Maribora ne opredeljuje kot mesti, pa smemo smatrati, da v skladu z 11. členom Splošnega zakona o ljudskih odborih, okraja Celje–mesto in Maribor–mesto predstavljata zametke okrajnih mest oziroma mest izvzetih iz okraja.¹⁴

Ustava Ljudske Republike Slovenije, ki je bila sprejeta 16. januarja 1947, v poglavju "*Organi državne oblasti upravnoteritorialnih enot*" ne navaja okrožij, kar pomeni, da jih je odpravila. To je bilo v skladu z drugim odstavkom 9. člena Splošnega zakona o ljudskih odborih. Ustavno odpravo okrožij je povzel 23. januarja 1947 sprejeti zakon o spremembah upravne razdelitve LRS, ki je dotedanje okrožje Ljubljana–mesto spremenil v upravnoteritorialno enoto glavno mesto Ljubljana. Preostali dve obliki upravnoteritorialnih enot sta bili še kraj in okraj, ne pa tudi mesto.¹⁵

Formalno glavno mesto Ljubljana tudi po januarskem zakonu ni bilo razdeljeno na nižje upravnoteritorialne enote, dejansko pa so mestne četrti še vedno obstajale, kajti 2. februarja 1947 se je do njihovih organov zelo kritično opredelil Plenum Centralnega komiteja Komunistične partije Slovenije.¹⁶

Kljub dejstvu, da od 23. januarja 1947 do 17. februarja 1948 ni bilo nobenih zakonov o spremembah in dopolnitvah ali novih upravnih razdelitvah LRS, je bilo po Zakonu o volitvah odbornikov ljudskih odborov, ki je začel veljati 10. maja 1947, glavno mesto Ljubljana že razdeljeno na manjša območja, ki so se imenovala rajoni, a jih ne navaja. Zakon je tudi že opredeljeval mandat odbornikov rajonskih ljudskih odborov, ki je bil izenačen z dvoletnim mandatom krajevnih ljudskih odborov in triletni mandat ljudskih odborov mest izvzetih iz okrajev, čeprav so se taka mesta v Sloveniji pojavila šele jeseni 1949.¹⁷

Novo upravno razdelitev LRS je uredil zakon, ki je bil sprejet 17. februarja 1948. Upravnoteritorialna enota glavno mesto Ljubljana je združevala štiri rajone (I. rajon Center, II. rajon Bežigrad–Šiška, III. rajon Moste in IV. rajon Vič–Rudnik) ter tri kraje (Ježica, Polje in Št. Vid). Mesto in mestni rajoni v zakonu niso navedeni kot upravnoteritorialne enote. Okraj Celje–mesto je bil opredeljen s katastrskimi občinami, prav tako tudi okraj Maribor–mesto, le da je pri opisu njegove mejne črte uporabljen izraz "*meja okrajnega mesta Maribora*", pa čeprav mesta še niso bila opredeljena, saj je bilo v 6. členu določeno, da bo s posebnim zakonom določeno, kateri kraji bodo mesta.¹⁸

Mestni rajoni, ne pa tudi mesta, so status upravnoteritorialne enote dobili s spremembo zakona, ki je bila sprejeta 16. februarja, z veljavnostjo 23. februarja 1949. Po tem zakonu so bili rajoni glavnega mesta Ljubljana označeni le s številkami brez poimenovanja. Še vedno je bilo razdeljeno na 4 rajone in na kraj Polje. Dotedanja kraja Ježica in Št. Vid sta bila vključena v rajon II. Hkrati pa je v zakonu zaznavna nedoslednost, saj se za območje okraja Maribor–mesto uporablja izraz "*mesto Maribor*", pa čeprav v drugem odstavku 1. člena mesto ni navedeno kot upravnoteritorialna enota. Okraj

¹³ Zakon o odložitvi izvedbe Zakona o upravni razdelitvi Ljudske Republike Slovenije z dne 2. aprila 1946, Ur. l. RS, št. 44-168/1946.

¹⁴ Zakon o upravni razdelitvi Ljudske Republike Slovenije, Ur. l. LRS, št. 62-242/1946. Citirani zakon je prečiščeno besedilo Zakona o upravni razdelitvi Ljudske Republike Slovenije z 2. aprila 1946, katerega izvedba je bila 21. julija 1946 odložena za nedoločen čas.

¹⁵ Ustava Ljudske Republike Slovenije, Ur. l. LRS, št. 4. A-20/1947; Zakon o spremembah zakona o upravni razde-

litvi Ljudske Republike Slovenije z dne 10. septembra 1946, Ur. l. LRS, št. 5-21/1947.

¹⁶ Drnovšek: *Zapisniki Politbiroja CK KPS/ZKS*, str. 80–81.

¹⁷ Zakon o volitvah odbornikov ljudskih odborov, Ur. l. LRS, št. 19-107/1947.

¹⁸ Zakon o upravni razdelitvi Ljudske Republike Slovenije, Ur. l. LRS, št. 9-55/1948.

Maribor–mesto oziroma mesto Maribor je združevalo tri rajone in kraj Kamnica.¹⁹

Mesta izvzeta iz okraja 1949–1952

V skladu s 107. členom jugoslovanske ustave in 9. členom tedaj še veljavnega prvega Splošnega zakona o ljudskih odborih, je 6. maja 1949 Ljudska skupščina LRS z zakonom ustanovila novo obliko lokalne upravnoteritorialne enote, ki se je imenovala oblast, ki v slovenski ustavi ni imela opredelitve. Na območju LRS so bile ustanovljene tri oblasti, ki so bile tedaj po pristojnostih najvišje oblike upravnoteritorialnih enot na lokalni ravni. Po tem zakonu se mesto Ljubljana "... kot glavno mesto Ljudske Republike Slovenije izloči iz oblasti kot posebna upravna enota ...", kar je pomenilo, da je Ljubljana dejansko dobila status oblasti, kar je bilo sicer formalno delno pokrito z določilom 11. člena prvega Splošnega zakona o ljudskih odborih iz maja 1946. V majskem zakonu o ustanovitvi oblasti sta bila Celje in Maribor prvič v zakonodaji LRS imenovana kot mesti in sicer mesto Celje kot enakopravno z okraji v Ljubljanski oblasti in mesto Maribor, ki je postalo enakopravno z okraji v Mariborski oblasti. To je pomenilo, da sta bili obe mesti izvzeti iz okrajev, torej sta imeli status okrajev.

Drugi Splošni zakon o ljudskih odborih, ki ga je Ljudska skupščina FLRJ sprejela 28. maja, veljati pa je začel konec junija 1949, je glavna mesta republik tudi formalno izločil iz oblasti, posamezna mesta pa je bilo mogoče z republiškimimi zakoni izločiti iz okrajev. Dobila so značaj okrajev. V pristojnosti republiških zakonov je bila tudi določitev mest, ki spadajo v okraj. Taka mesta, ki so se tako imenovala le zaradi nekoliko večjega geografskega območja ali tradicije, so bila po statusu izenačena s kraji kot najnižjimi oblikami upravnoteritorialnih enot. Ta zakon je torej za mesto "... uvedel ... novo nomenklaturu njihovih možnih položajev; uvedel je mesto v sestavi okraja, mesto izločeno iz okraja in glavno mesto republik ...".²⁰

Statusno opredelitev mest izločenih iz okraja iz 12. člena drugega Splošnega zakona o ljudskih odborih je v LRS povzel 21. oktobra 1949 sprejeti zakon o spremembah in dopolnitvah upravne raz-

delitve republike. Ta status sta dobili mesti Celje in

Maribor. Spet je zakon terminološko pri obeh mestih nedosleden. Med okraji, ki so naštet v 5. členu ni več okrajev Celje–mesto in Maribor–mesto, ki sta v istem členu dobila zgoraj omenjeni status mest izvzetih iz okrajev. V 6. členu, kjer so opredeljena območja, pa se obe mesti spet imenujeta okraj. Hkrati je zakon glavno mesto Ljubljana namesto na dosedanje štiri, razdelil na pet rajonov, odpravil je kraj Polje, ki je bil vključen v V. rajon. Pri mestu Maribor je bil odpravljen kraj Kamnica, vključen je bil v I. rajon. Rajoni Glavnega mesta Ljubljana in mesta Maribor v zakonu niso poimenovani, ampak so označeni le z rimskimi številkami in opredeljeni s katastrskimi občinami in njim pripadajočimi naselji.²¹

Sredi leta 1950 sta se Celju in Mariboru kot mesti izvzeti iz okraja pridružili še Jesenice in Kranj. To je bilo že obdobje, ko so večji kraji postajali komunalna, gospodarska in kulturna središča, pretežno kmečka območja njihovih dotodanjih okrajev pa naj bi "... dušila iniciativo ljudskih odborov mestnih naselij in njihov razvoj. To je zlasti prihajalo do izraza pri tistih mestnih naseljih, ki so bila industrijsko ali sicer gospodarsko močno razvita ...". Tedanji teoretiki so menili, da takih krajev ni bilo več mogoče upravno združevati z manj razvitim podeželjem, "... v upravnoteritorialnem pogledu ..." so jih morali "... do neke stopnje neprirodno ločiti od svoje okolice ...".²²

Sredi novembra 1950 se je spremenila upravnoteritorialna delitev mesta Maribor. Po novem je namesto dosedanjih treh obsegalo sedem rajonov, ki so se za razliko ob ljubljanskih imenovali mestni rajoni in so dobili svoja imena: I. Koroški, II. Kolodvorski, III. Tabor, IV. Studenci, V. Podbrežje, VI. Tezno in VII. Kamnica.²³

Zaradi posebnega pomena za razvoj turizma je 15. junija 1951 tudi Bled dobil status mesta izločenega iz okraja.²⁴

Veliko zmede pri opredelitvi mest izločenih iz okrajev in mest v okviru okrajev je povzročalo tudi enako poimenovanje njihovih organov oblasti. V vseh so to bili mestni ljudski odbori (MLO), prvi s

²¹ Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o upravni razdelitvi Ljudske Republike Slovenije, Ur. l. LRS, št. 33-206/1949.

²² Globevnik: *Ljudski odbori, organi ljudske samouprave*, str. 79; Šmidovnik: *Koncepcija jugoslovanske občine*, str. 110–117; Kopač: *Mesto Jesenice kot okraj*, str. 43–54.

²³ Ukaz o spremembi meje med mestom Maribor in okrajem Maribor okolica ter o spremembi razdelitve mesta Maribor na rajone, Ur. l. LRS, št. 34-195/1950.

²⁴ Zakon o posebni pristojnosti ljudskega odbora mesta Bled, Ur. l. LRS, št. 21-107/1951.

¹⁹ Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o upravni razdelitvi Ljudske Republike Slovenije, Ur. l. LRS, št. 8-34/1949.

²⁰ Splošni zakon o ljudskih odborih, Ur. l. FLRJ, št. 49-410/1949; Šmidovnik: *Koncepcija jugoslovanske občine*, Ljubljana 1970, str. 115.

pristojnostmi okrajnih ljudskih odborov (OLO), drugi krajevnih ljudskih odborov (KLO).

Mesta, mestne občine v sestavi okrajev in mestne občine s posebnimi pravicami v sestavi okrajev 1952–1955

V začetku petdesetih let 20. stoletja so se že nakazovale korenite upravnoteritorialne reforme. Splošna je bila težnja po zmanjševanju števila krajev kot najnižjih lokalnih upravnoteritorialnih enot, saj so bili njihovi organi oblasti zaradi majhnosti območij in gospodarske nemoči neučinkoviti. V letu 1951 so bila že prisotna razmišljanja, da se bi večje upravnoteritorialne enote, ki naj bi povezale večje število krajev, imenovala občine. V njih naj bi prebivalo povprečno 2.300 prebivalcev. Tudi mesta izločena iz okrajev naj bi odpravili in jih vključili v okraje. Zanje in še nekatera večja naselja v okrajih se je že nakazoval status bodočih mest s posebnimi pravicami v sestavi okraja.²⁵

Zadnje dni leta 1951 je o upravnoteritorialnih reformah razpravljala Ljudska skupščina LRS. Poudarjeno je bilo, da "... moramo nujno težiti za takimi upravnoteritorialnimi enotami, ki naj bi bile gospodarsko zaokrožene celote, ki naj bi imele tudi finančne vire, da bi imela njihova samouprava tudi potrebno gmotno podporo ...".²⁶

Pravno podlago za izvedbo upravnoteritorialne reforme je prinesel tretji Splošni zakon o ljudskih odborih, ki ga je Ljudska skupščina FLRJ sprejela 1. aprila 1952. Kot upravnoteritorialne enote so bili odpravljeni kraji, kakor tudi mesta v sestavi okrajev in mesta izločena iz okrajev ter rajoni večjih mest (v LRS Ljubljana in Maribor), kajti po 1. členu so bili "... ljudski odbori kot lokalni organi državne oblasti organi ljudske samouprave v občinah, okrajih in mestih ...". Zakon zanje nič več ni uporabljal izraza upravnoteritorialne enote, pa tudi kakšnega drugega ne. V 8. členu je bilo določeno, da bodo republiški zakoni določili, "... katere občine so mestne občine ...", v 18. členu pa, katere bodo mestne občine s posebnimi pravicami. Po prehodnih in končnih določbah zakona je veljalo, da imajo status mestnih občin s posebnimi pravicami do sprejetja republiških zakonov le mesta, ki so bila po dosedanjih predpisih opredeljena kot mesta izločena iz okrajev (v LRS so to bila glavno mesto Ljubljana in mesta Bled, Celje, Jesenice, Kranj ter Maribor). V splošnem je veljalo, da morajo biti vse občine, tudi mestne in mestne

občine s posebnimi pravicami, sestavni del okrajev, mestna naselja in mestni predeli pa sestavni del z zakoni ustanovljenih mest.²⁷

Usmeritve tretjega Splošnega zakona o ljudskih odborih, ki je začel veljati 19. aprila, ko je bil objavljen v Uradnem listu LRS, je upošteval že slovenski zakon o upravni razdelitvi, ki ga je Ljudska skupščina LRS sprejela 12. aprila. Zakon je ustanovil tri mesta (Ljubljana kot glavno mesto, Celje in Maribor) in 371 občin, med njimi 2 v okviru glavnega mesta Ljubljana (Polje in Šentvid) in 44 mestnih občin v sestavi okrajev in sicer:

okraji:	mestne občine:
Celje-okolica	Laško
	Slovenske Konjice
Črnomelj	Črnomelj
	Metlika
Gorica	Ajdovščina
	Nova Gorica
Kočevje	Kočevje
Kranj	Kranj
	Škofja Loka
	Tržič
Krško	Brežice
	Kostanjevica ob Krki
	Sevnica
	Videm-Krško
Ljubljana-okolica	Domžale
	Kamnik
	Litija
	Višnja gora
	Vrhnika
Ljutomer	Gornja Radgona
	Ljutomer
Maribor okolica	Slovenska Bistrica
Murska Sobota	Lendava
	Murska Sobota
Novo mesto	Novo mesto
Postojna	Ilirska Bistrica
	Postojna
Ptuj	Ormož
	Ptuj
Radovljica	Bled
	Jesenice
	Radovljica
Sežana	Sežana
Slovenj Gradec	Ravne na Koroškem
	Slovenj Gradec

²⁵ Hafner: Problemi upravnoteritorialne razdelitve, str. 567–575.

²⁶ Regent: *Občina kot organ ljudske oblasti*, str. 1–5.

²⁷ Splošni zakon o ljudskih odborih, Ur. l. FLRJ, št. 22-244/1952.

Šoštanj	Šoštanj
	Velenje
Tolmin	Bovec
	Idrija
	Tolmin
Trbovlje	Hrastnik
	Radeče
	Trbovlje
	Zagorje ob Savi

Glavno mesto Ljubljana je poleg obeh k mestu spadajočih občin obsegalo še "ožje mestno območje", mesti Celje in Maribor pa sta bili opredeljeni s katastrskimi občinami. Zakon je v 6. členu dopuščal, da se ožje mestno območje Ljubljane in območji mest Celje in Maribor z mestnimi statuti razdelijo na občine v njihovem okviru. Tako je bila z zakonom in ne s statutom mesta, v Mariboru 30. junija 1952 ustanovljena občina Kamnica, k mestu Celje pa so bile 16. septembra 1953, prav tako z zakonom, kot "posebne občine v sestavi mesta" pridružene iz okraja Celje-okolica odcepljene občine Škofja vas, Šmartno v Rožni dolini in Štore. Preostali del mesta pa je bil opredeljen kot "ožje mestno območje Celja", ki zajema prvotno območje mesta. Tudi po tem zakonu je bilo mogoče upravnoteritorialno razdelitev LRS spreminjati samo z zakonom, sprememba sedežev mestnih občin ali mest, ki so bili običajno v krajih, po katerih so se mestne občine ali mesta imenovala, pa je bila možna samo z ukazom Prezidija Ljudske skupščine LRS. V mestnih občinah in mestih je tedaj živelo nekaj manj kot pol milijona, to je 36% prebivalstva LRS.²⁸

Na podlagi določil 74. člena tretjega zveznega Splošnega zakona o ljudskih odborih so morale republike sprejeti še republiške zakone o ljudskih odborih. Ljudska skupščina LRS je tri take zakone sprejela 30. junija 1952. Zakon o ljudskih odborih mest in mestnih občin je končno jasno začrtal razlike med mestnimi občinami, mestnimi občinami s posebnimi pravicami v sestavi okrajev in mesti. V 3. členu zakona je določeno da so poslej na območju LRS tri mesta: Ljubljana, Celje in Maribor.

Njihovi oblastni organi so bili dvodomni ljudski odbori mest kot so imenovani v 1. členu zakona oziroma mestni ljudski odbori (MLO: mestni zbor in zbor proizvajalcev), kot so imenovani v 7. členu istega zakona in so bili po pristojnostih izenačeni z okraji in njihovimi tudi dvodomnimi okrajnimi ljudskimi odbori (OLO: okrajni zbor in zbor proizvajalcev). Med 44 mestnimi občinami je zakon v istem členu določil 13 mestnih občin kot "... mestne občine v sestavi okraja, ki imajo posebne pravice ...", v zakonu krajše imenovane tudi "mestne občine s posebnimi pravicami". To so bile mestne občine: Bled, Idrija, Jesenice, Kamnik, Kranj, Murska Sobota, Nova Gorica, Novo mesto, Postojna, Ptuj, Škofja Loka, Trbovlje in Tržič. Naštete mestne občine oziroma njihovi oblastni organi so imele nekaj manj pristojnosti kot mesta in okraji in njihovi ljudski odbori in nekoliko več kot ostale mestne občine, ki so bile po pristojnostih izenačene z občinami, za katere je veljal isti dan sprejeti Zakon o občinskih ljudskih odborih. Občine in mestne občine, ki niso imele statusa občin s posebnimi pravicami, so vodili enodomni občinski ljudski odbori (ObLO). Mestne občine s posebnimi pravicami v sestavi okrajev pa so vodili prav tako enodomni ljudski odbori mestnih občin (LOMO). Z novo ureditvijo so mesta in obe vrsti mestnih občin tako kot občine in okraji postale pravne osebe. Doslej so to bili njihovi ljudski odbori.²⁹

Dne 26. marca 1954 je Ljudska skupščina LRS sprejela dva zakona, s katerima je med drugim odpravila tudi mesto Celje in njegove tri posebne občine v sestavi mesta. Celje je dobilo značaj mestne občine s posebnimi pravicami v sestavi okraja, status mesta pa sta obdržala le še glavno mesto Ljubljana in Maribor.³⁰

Na koprskem območju, ki je bilo od jeseni 1947 v okviru Svobodnega tržaškega ozemlja (STO), do spomladi 1952 na lokalnem nivoju mesta niso bila upravnoteritorialne enote. To so bili le kraji, ki so

²⁸ Zakon o razdelitvi Ljudske Republike Slovenije na mesta, okraje in občine, Ur. l. RS, št. 11-39/1952; Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o razdelitvi Ljudske Republike Slovenije na mesta, okraje in občine, Ur. l. LRS, št. 19-92/1952, Zakon o spremembi zakona o razdelitvi Ljudske Republike Slovenije na mesta, okraje in občine, Ur. l. LRS, št. 31-101/1953; Melik: Upravni in teritorialni razvoj, str. 251–256; Globevnik: *Ljudski odbori, organi ljudske samouprave*, str. 77–82.

²⁹ Zakon o ljudskih odborih mest in mestnih občin, Ur. l. LRS, št. 19-90/1952; Zakon o občinskih ljudskih odborih, Ur. l. LRS, št. 19-88/1952; Zakon o okrajnih ljudskih odborih, Ur. l. LRS, št. 19-89/1952; Janez Šmidovnik: *Konceptija jugoslovanske občine*, str. 111, 115–116; Hacin: Razlika med občinskim ljudskim odborom in ljudskim odborom mestne občine s posebnimi pravicami, str. 440–448. Glede pristojnosti primerjaj Zakon o ljudskih odborih mest in mestnih občin, 64–74. člen in Zakon o okrajnih ljudskih odborih, 63–73. člen.

³⁰ Zakon o spremembi zakona o ljudskih odborih mest in mestnih občin, Ur. l. LRS, št. 13-40/1954; Zakon o spremembi zakona o razdelitvi Ljudske Republike Slovenije na mesta, okraje in občine, Ur. l. LRS, št. 13-41/1954.

jih vodili krajevni ljudski odbori. Tako kot je Ljudska skupščina LRS za svoje območje 12. aprila 1952 sprejela zakon o upravni razdelitvi, ki je kot upravnoteritorialne enote odpravil kraje in ustanovil občine, je tudi Istrski okrožni ljudski odbor (IOLO) isti dan sprejel odlok o razdelitvi Istrskega okrožja na okraja Koper in Buje in v njunem okviru na občine. V okraju Koper je bilo ustanovljenih deset občin, med njimi so bile tri mestne občine: Izola, Koper in Piran. Dne 22. maja 1953 sta se v novo mestno občino združili tedanja mestna občina Izola in občina Izola okolica. S podpisom Londonskega sporazuma 5. oktobra 1954 je bilo Svobodno tržaško ozemlje odpravljeno, večina cone A priključena k Italiji, cona B in majhen del cone A pa k Federativni Ljudski Republiki Jugoslaviji, območje okraja Koper k Ljudski Republiki Sloveniji, okraj Buje pa k Ljudski Republiki Hrvaški. Jugoslovanski in slovenski civilni pravni red sta se na k Ljudski Republiki Sloveniji priključeno območje razširila konec oktobra 1954. Določeno je bilo, da do sprejetja republiških predpisov na priključenem ozemlju veljajo predpisi, ki so jih že izdali lokalni organi oblasti in dotedanja vojaška uprava Jugoslovanske ljudske armade.³¹

Proti koncu prve polovice petdesetih let 20. stoletja so intenzivno potekale priprave za uvedbo t. i. komunalne ureditve, v kateri naj bi bile občine/komune kot skupnost proizvajalcev in porabnikov, temelj političnega sistema. Bile naj bi zaokroženi in uravnovešeni gospodarski organizmi, sposobni samostojnega življenja. To pa so bile lahko le ekonomsko močne in večje občine, kar je zahtevalo njihovo združevanje.³²

Komunalni sistem v Jugoslaviji je uvedel zakon, ki ga je 16. junija 1955 sprejela Ljudska skupščina FLRJ. Ker zakon kot območja, v katerih ljudski odbori v okviru svojih pristojnosti izvršujejo oblast, opredeljuje le občine in okraje pomeni, da je odpravil mesta in obe obliki mestnih občin. Po določilih 2. člena zakona so bile po novem občine opredeljene kot temeljne politično-teritorialne or-

ganizacije samouprave delovnega ljudstva in temeljne družbeno-ekonomske skupnosti na njihovih območjih. Okraji pa so v 3. členu opredeljeni kot politično-teritorialne organizacije samouprave delovnega ljudstva in družbeno-ekonomske skupnosti občin in prebivalcev na njihovem območju. Tako kot je veljalo do sedaj, je bila določitev občin in okrajev tudi poslej v pristojnosti republiške zakonodaje, ki je morala določiti tudi "... katere občine sestavljajo enotno mestno območje ...".³³

V povezavi s 4. členom zveznega zakona je Ljudska skupščina LRS 28. junija 1955 sprejela novo upravnoteritorialno razdelitev Slovenije na občine in okraje. V 11 okrajih je bilo po novem združenih 130 občin, katerih število se je v naslednjih letih še zmanjševalo.

Kljub dejstvu, da sta tako zvezni kot tudi republiški zakon odpravila mesta in mestne občine, se v republiškem zakonu o upravni razdelitvi Slovenije še vedno uporablja izraz mesto. Vendar pa ne kot upravno območje, na katerem ljudski odbor izvaja oblast (kot nekdanja upravnoteritorialna enota ali po novem temeljna politično-teritorialna organizacija), ampak le kot geografsko območje, ki povezuje nekaj katastrskih občin v ožjem središču občine. Mesta, kot geografska območja ožjih središč občin sta po novi upravnoteritorialni razdelitvi imeli obe odpravljeni mesti (Ljubljana in Maribor) in vseh 45 občin, ki so do sprejetja junijskega zakona imela značaj mestnih občin in mestnih občin s posebnimi pravicami v sestavi okraja.

Območje odpravljenega mesta Ljubljana je bilo razdeljeno na 9 novih občin: Ljubljana–Bežigrad, Ljubljana–Center, Ljubljana–Črnuče, Ljubljana–Moste, Ljubljana–Polje, Ljubljana–Rudnik, Ljubljana–Šentvid, Ljubljana–Šiška in Ljubljana–Vič. Območje odpravljenega mesta Maribor pa je bilo razdeljeno na 4 občine: Maribor–Center, Maribor–Košaki, Maribor–Tabor in Maribor–Tezno. Tako ljubljanske, kakor tudi mariborske občine so v svojem sestavu imele kot ožjega geografskega območja tudi dele nekdanjih mest. Za ljubljanske in mariborske občine je veljalo določilo 4. člena zakona, po katerem sta okrajna ljudska odbora Ljubljana in Maribor s statutom lahko ustanovila "... organ (mestni svet) za opravljanje komunalnih in drugih zadev, ki imajo skupen pomen za te občine ...".³⁴

³¹ Bonin: Življenje v coni B Svobodnega tržaškega ozemlja, str. 9–58; o upravnih spremembah v coni B S'IO, str. 22–25 in 30–31; Zakon o veljavi ustave, zakonov in drugih zveznih predpisov na ozemlju, na katerega se je z mednarodnim sporazumom razširila civilna uprava Federativne Ljudske Republike Jugoslavije, Ur. l. FLRJ, št. 45-551/1954; Zakon o razširitvi veljavnosti ustave, zakonov in drugih predpisov Ljudske Republike Slovenije na koprsko območje, Ur. l. LRS, št. 43-156/1954.

³² Šmidovnik: *Koncepcija jugoslovanske občine*, str. 126–131; Čepič: *Obdobje socialistične demokracije*, str. 903–910.

³³ Splošni zakon o ureditvi občin in okrajev, Ur. l. FLRJ, št. 26-269/1955.

³⁴ Zakon o območjih okrajev in občin v Ljudski Republiki Sloveniji, Ur. l. LRS, št. 24-119/1955.

Sredi leta 1955 je bila v Sloveniji izpeljana obsežna upravnoteritorialna razdelitev, ki se je pri občinah z nekaterimi spremembami obdržala vse do konca leta 1994, ko je bila že v Republiki Sloveniji izvedena popolnoma nova upravnoteritorialna delitev. To je bilo mogoče zato, ker se koncept občine/komune vseh štirideset let ni bistveno spreminjal.³⁵

Viri

Odlok Predsedstva Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta o krajih, okrajih in okrožjih ter njihovih narodnoosvobodilnih odborih, Ur. l. Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta, št. 2-10/1944; Objavljen tudi v Makso Snuderl: *Dokumenti o razvoju ljudske oblasti v Sloveniji*, Ljubljana 1949, dokument št. 137, str. 167–176.

Odlok o izpremembah in dopolnitvah odloka o razpisu volitev v narodnoosvobodilne odbore, sprejetega dne 19. II. 1944 na I. zasedanju SNOS-a in odloka Predsedstva SNOS-a o razpisu volitev v krajevne narodnoosvobodilne odbore in okrajne narodnoosvobodilne skupščine z dne 1. III. 1944, Ur. l. Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta in Narodne vlade Slovenije, št. 15-133/1945 (Ur. l. SNOS in NVS).

Odredba ministrstva za notranje zadeve o imenovanju okrožne volilne komisije za mesto Ljubljana, Ur. l. SNOS in NVS, št. 15-130/1945.

Razglas o obsegu in upravni razdelitvi glavnega mesta Ljubljane, Ur. l. SNOS in NVS; št. 29-215/1945.

Zakon o upravni razdelitvi federalne Slovenije, Ur. l. SNOS in NVS, št. 33-231/1945.

Ustava Federativne Ljudske Republike Jugoslavije, Ur. l. Federativne Ljudske Republike Jugoslavije, št. 10-54/1946 (Ur. l. FLRJ).

Ustava Ljudske Republike Slovenije, Ur. l. Ljudske Republike Slovenije, št. 4. A-20/1947 (Ur. l. LRS).

Splošni zakon o Ljudskih odborih, Ur. l. FLRJ, št. 43-288/1946.

Splošni zakon o ljudskih odborih, Ur. l. FLRJ, št. 49-410/1949.

Splošni zakon o ljudskih odborih, Ur. l. FLRJ, št. 22-244/1952.

Splošni zakon o ureditvi občin in okrajev, Ur. l. FLRJ, št. 26-269/1955.

Zakon Predsedstva Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta o nazivu Ljudske Republike Slovenije ter organov državne uprave in državne oblasti v Ljudski republiki Sloveniji, Ur. l. LRS, št. 15-62/1946.

Zakon Predsedstva Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta o delni spremembi zakona o upravni razdelitvi Ljudske Republike Slovenije z dne 6. septembra 1945, Ur. l. LRS, št. 18-79/1946.

Zakon o upravni razdelitvi Ljudske Republike Slovenije, Ur. l. LRS, št. 26-119/1946.

Zakon o odložitvi izvedbe Zakona o upravni razdelitvi Ljudske Republike Slovenije z dne 2. aprila 1946, Ur. l. LRS, št. 44-168/1946.

Zakon o upravni razdelitvi Ljudske Republike Slovenije, Ur. l. LRS, št. 62-242/1946.

Zakon o spremembah zakona o upravni razdelitvi Ljudske Republike Slovenije z dne 10. septembra 1946, Ur. l. LRS, št. 5-21/1947.

Zakon o upravni razdelitvi ljudskih odborov, Ur. l. LRS, št. 9-55/1948.

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o upravni razdelitvi Ljudske Republike Slovenije, Ur. l. LRS, št. 8-34/1949.

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o upravni razdelitvi Ljudske Republike Slovenije, Ur. l. LRS, št. 33-206/1949.

Ukaz o spremembi meja med mestom Maribor in okrajem Maribor–okolica ter o spremembi razdelitve mesta Maribor na rajone, Ur. l. LRS, št. 34-195/1950.

Zakon o posebni pristojnosti ljudskega odbora mesta Bled, Ur. l. LRS, št. 21-107/1951.

Zakon o razdelitvi Ljudske Republike Slovenije na mesta, okraje in občine, Ur. l. LRS, št. 11-39/1952.

Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o razdelitvi Ljudske Republike Slovenije na mesta, okraje in občine, Ur. l. LRS, št. 19-92/1952.

Zakon o spremembi zakona o razdelitvi Ljudske Republike Slovenije na mesta, okraje in občine, Ur. l. LRS; 31-101/1953.

Zakon o spremembi zakona o razdelitvi Ljudske Republike Slovenije na mesta, okraje in občine, Ur. l., št. 13-41/1954.

Zakon o območjih okrajev in občin v Ljudski Republiki Sloveniji, Ur. l. LRS, št. 24-119/1955.

Zakon o volitvah odbornikov ljudskih odborov, Ur. l. LRS, št. 19-107/1947.

Zakon o občinskih ljudskih odborih, Ur. l. LRS, št. 19-88/1952.

Zakon o okrajnih ljudskih odborih, Ur. l. LRS, št. 19-89/1952.

³⁵ Kopač: Državna ureditev in upravnoteritorialni razvoj v Sloveniji, str. 83–106; Kopač: Kraji in občine kot upravnoteritorialne enote, str. 205–212. Kopač: *Lokalna oblast na Slovenskem v letih 1945–1955*.

Zakon o ljudskih odborih mest in mestnih občin, Ur. l. LRS, št. 19-90/1952.

Zakon o spremembi zakona o ljudskih odborih mest in mestnih občin, Ur. l. LRS, št. 13-40/1954.

Zakon o veljavnosti ustave, zakonov in drugih zveznih predpisov na ozemlju, na katerega se je z mednarodnim sporazumom razširila civilna uprava Federativne Ljudske Republike Jugoslavije, Ur. l. FLRJ, št. 44-551/1954.

Zakon o razširitvi veljavnosti ustave, zakonov in drugih predpisov Ljudske Republike Slovenije na koprsko območje, Ur. l. LRS, št. 43-156/1954.

Šnuderl, Makso: *Dokumenti o razvoju ljudske oblasti v Sloveniji*. Ljubljana: Uradni list LRS, 1949.

Drnovšek, Darinka: Zapisniki Politbiroja CK KPS/ZKS. *Viri* 15 (2000), str. 80–81.

Literatura

Bonin, Zdenka: Življenje v coni B Svobodnega tržaškega ozemlja, *Cona B Svobodnega tržaškega ozemlja (1947–1954)*. Zbornik ob 50-letnici priključitve cone B STO Jugoslaviji, Koper: Pokrajinski arhiv Koper, 2004, str. 9–58.

Čepič, Zdenko: Obdobje socialistične demokracije 1953–1963. *Zgodovina Slovencev*, Ljubljana: Cankarjeva založba, 1979, str. 903–910.

Dolenc, Matjanko: Razvoj ljudske oblasti v Ljubljani v prvem desetletju po osvoboditvi. *Kronika* 13 (1965), str. 33–44.

Globevnik, Josip: *Ljudski odbori, odbori ljudske samouprave*. Ljubljana: Uradni list LRS, 1952.

Hacin, Jože: Razlika med občinskim ljudskim odborom in ljudskim odborom mestne občine s posebnimi pravicami. *Ljudska uprava* 5 (1952), št. 9, str. 440–448.

Hafner, Vinko: Problemi upravnoteritorialne razdelitve Ljudske Republike Slovenije. *Ljudska uprava* 4 (1951), št. 11, str. 567–575.

Kopač, Janez: *Upravni in teritorialni razvoj Kranja od 9. maja 1945 do srede leta 1950 in prizadevanja za izpolnitev prvega petletnega plana, Kranj v svobodi in obnovi 1945–1950*. Kranj: Občinski sindikalni svet Zveze sindikatov Slovenije Kranj, 1986, str. 23–59.

Kopač, Janez: Mesto Jesenice kot okraj (1950–1952). *Jeseniški zbornik*. Jesenice: Občina Jesenice, 2004, str. 43–54.

Kopač, Janez: Državna ureditev in upravnoteritorialni razvoj v Sloveniji (1945–1955). *Arhivi* 23 (2000), št. 2, str. 83–106.

Kopač, Janez: Kraji in občine kot upravnoteritorialne enote 1945–1955. *Arhivi* 28 (2005), str. 205–212.

Kopač, Janez: *Lokalna oblast na Slovenskem v letih 1945–1955*. Ljubljana–Kranj: Zgodovinski arhiv Ljubljana, 2006

Melik, Anton: Upravni in teritorialni razvoj v luči geografsko-gospodarskih činiteljev. *Ljudska uprava* 6 (1952), str. 251–256.

Mikola, Milko: Razvoj oblasti na območju Celja v obdobju 1945–1954. *Celjski zbornik*. Celje 1985, str. 7–28.

Mikola, Milko: *Mestni ljudski odbor Celje 1945–1954*. Inventarji I, Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 1987, str. 3–5.

Regant, Ivan: Občina kot organ ljudske oblasti ali komuna? *Ljudska uprava* 5, (1952), št. 1–2, str. 1–5.

Šmidovnik, Janez: *Koncepcija jugoslovanske občine*. Ljubljana: Časopisni zavod Uradni list SRS, 1970.

Tovšak, Slavica: Razvoj mariborskih četrti v letu 1945 s poudarkom na upravnih spremembah in značilnostih prvih volitev. *Arhivi* 19 (1996), št. 1–2, str. 60–76.

Zusammenfassung

DIE STADT ALS TERRITORIALE VERWALTUNGSEINHEIT 1945–1955

Gegen Ende des Zweiten Weltkriegs zerfielen die vorherigen Formen der lokalen territorialen Verwaltungseinheiten. Das neue Regime stützte sich auf eine territoriale Gliederung der Verwaltung, die sich in den befreiten, aber auch besetzten Gebieten während des Partisanenkampfes gebildet hatte. Es waren dies Gebiete, in denen die Ausschüsse der Befreiungsfront (OF) bzw. die gewählten Volksbefreiungsausschüsse (NOO) entstanden waren und die von den Ortschaften vertreten wurden (in diese waren auch Märkte und Städte eingegliedert).

In den ersten verwaltungsmäßigen territorialen Gliederungen, zuerst des Föderalen Slowenien und ab Februar 1946 der Volksrepublik Slowenien (LRS), waren Städte als Gebietseinheiten nicht vorgesehen. Eine Ausnahme bildete nur Ljubljana, das Hauptstadt, einige Zeit lang auch Kreisstadt und auch Stadt mit dem von Mai 1949 bis Januar 1951 höchsten Status der lokalen territorialen Verwaltungseinheiten war. Maribor und Celje als zweit- und drittgrößter Ort in der LRS besaßen keinen Stadtstatus, sondern waren Bezirke mit der Bezeichnung Bezirk Maribor–Stadt und Bezirk Celje–Stadt.

Ende Januar 1946, nach der Annahme der Verfassung der Föderativen Volksrepublik Jugoslawien (FLRJ), wurden unter die territorialen Verwaltungseinheiten Städte und deren Teile (Stadtbezirke und Stadtviertel) eingegliedert. Diese wurden von Volksausschüssen der Städte bzw. Stadtbezirke und Stadtviertel geleitet (MLO, RLO, ČLO). Mitte Januar 1947 wurden die Bestimmungen der Bundesverfassung auch von der ersten Verfassung der LRS übernommen und in drei Allgemeinen Bundesgesetzen über die Volksausschüsse näher ausgearbeitet (1946, 1949 und 1952). Noch immer galt die Regelung, dass kleinere Städte den territorialen Verwaltungscharakter von Ortschaften besaßen, die die untersten lokalen Gebietseinheiten bildeten. Deren Verwaltungs- und Staatsorgane wurden häufig Volksausschüsse der Städte (MLO) genannt, die nach der Zuständigkeit mit den Volksausschüssen der Ortschaften (KLO) gleichgesetzt wurden, was zu großen Unklarheiten führte.

Schon im ersten Allgemeinen Bundesgesetz über die Volksausschüsse vom Mai 1946 wurde die Möglichkeit geschaffen, dass die Gesetzgebung einer Teilrepublik bestimmt, welche Städte vom "Verwaltungssystem des Bezirks bzw. Kreises" ausgenommen sind. In der LRS geschah dies erst im Mai 1946, als Celje und Maribor erstmals Städte wurden. Diese erhielten den Charakter von Kreisstädten, deren Volksausschüsse nach der Zuständigkeit mit den Volksausschüssen der Bezirke (OLO) gleichgesetzt waren.

Ende Juni 1949 trat das zweite Allgemeine Bundesgesetz über die Volksausschüsse in Kraft, das für die Städte drei Formen territorialer Verwaltungseinheiten vorsah: Stadt im Bezirkssystem, vom Bezirkssystem ausgenommene Stadt und Hauptstadt der Republik. Nach diesem Gesetz wurden die Städte Celje und Maribor vom Bezirkssystem ausgenommene Städte. Da die slowenische Gesetzgebung keine Städte im Bezirkssystem vorsah, besaßen kleinere Städte weiterhin den Status von Ortschaften. Mitte des Jahres 1950 erhielten vor allem aufgrund der industriellen Bedeutung noch Jesenice und Kranj und Mitte Juni aufgrund der touristischen Bedeutung auch Bled den Status einer vom Bezirkssystem ausgenommenen Stadt.

Das dritte Allgemeine Bundesgesetz über die Volksausschüsse, das am 1. April 1952 verabschiedet wurde, schaffte die Ortschaften als unterste Gebietseinheiten ab. Anstelle der Ortschaften wurden geographisch größere, mehrere Ortschaften

verbindende Gemeinden eingeführt. Auch die vom Bezirkssystem ausgenommenen Städte wurden abgeschafft. Die Städte gliederten sich jetzt wieder in drei Formen territorialer Verwaltungseinheiten: Städte, Stadtgemeinden mit Sonderrechten im Bezirkssystem und Stadtgemeinden im Bezirkssystem. Am 19. April 1952 wurde von der LRS eine neue territoriale Gliederung durch Gesetz festgelegt, das als Städte Ljubljana, Celje und Maribor vorsah. Deren Staatsorgane waren die aus zwei Kammern bestehenden Volksausschüsse der Städte. Im Rahmen dieser drei Städte wurden in den folgenden Monaten und Jahren noch einige "Sondergemeinden im Städtesystem" gebildet (Polje und Šentvid in Ljubljana, Kamnica in Maribor und Škofja vas, Šmartno v Rožni dolini und Štore in Celje). Im April 1952 wurden in der LRS 371 Gemeinden neu gegründet, darunter auch 44 Stadtgemeinden im Bezirkssystem.

Ende Juni 1952 verabschiedete die Volkskammer der LRS drei Gesetze über die Volksausschüsse. Eines davon war auch das Gesetz über die Volksausschüsse der Städte und Stadtgemeinden, mit dem von 44 Stadtgemeinden 13 als Stadtgemeinden im Bezirkssystem mit Sonderrechten vorgesehen wurden, zu denen im März 1954, nach der Abschaffung der Stadt Celje, noch die Stadtgemeinde Celje hinzukam. Deren Staatsorgane wurden Volksausschüsse der Stadtgemeinden (LOMO) genannt und besaßen eine etwas größere Zuständigkeit als die Volksausschüsse der Gemeinden (ObLO), der Staatsorgane in allen anderen Gemeinden, und eine geringere Zuständigkeit als die Volksausschüsse der Bezirke (OLO).

Im Herbst 1954, nach der Abschaffung des Freistaates Triest (STO), wurden der LRS noch 9 Gemeinden aus dem Gebiet des Bezirks Koper, darunter auch drei Stadtgemeinden, eingegliedert.

1954 und in der ersten Hälfte des Jahres 1955 kam es in der verwaltungsmäßigen territorialen Gliederung zu einer großen Änderung, die die Gründung großer Gemeinden ankündigte, die imstande sein mussten, relativ selbstständig zu funktionieren. Es zeichnete sich eine sog. kommunale Gliederung ab, die Mitte 1955 eingeführt wurde. Die bisherigen relativ kleinen Gemeinden und auch alle drei Stadtformen wurden abgeschafft. Die LRS war jetzt territorial in 130 große Gemeinden mit 11 Bezirken gegliedert. Es entwickelte sich eine territoriale Gliederung, die mit der Abschaffung noch einiger Gemeinden und Mitte der 1960er Jahre auch aller Bezirke bis Ende 1994 erhalten blieb.

52

Štev. 20416.

Čejenima
odsekomu finančnemu in opešovalnemu
v roke načelniku prvega, gospodu c. kr. gimnaz. ravnateljju
Andreju Senekoviču
Lukaj.

Mestna občina ljubljanska obrnila se je to
c. kr. finančnega ministrstva s prošnjo, naj bi
jej odstopilo brezplačno ljubljanski grad ki je vsled
potresa bil tako poškodovan, da ga je bilo treba
izpraviiti. To prošnjo podpiral je po sklepu de-
želnega zbora tudi izvršni odbor Kranjski.

To razpisom c. kr. finančnega ravnateljstva
št. 8844 z dne 1. junija l. l. narnailo se je
mestnemu magistratu, da c. kr. finančni mini-
sterstvo vsled odločbe z dne 22. maja 1897
štev. 17326 ni pri volji odstopiti grad mestnej
občini brezplačno; pač pa da je pripravljeno, predno
bi ga posom javne dražbe prodati skušalo, uva-
zvati primerno pomočbo mestne občine.

Glede na ta razpis, kateri sub j. prilagam,
obvešil sem za 23. dan junija l. l. ogleš na
lii mesta, katerega so se na moje povabilo
udeličili tudi nekateri čtenji finančnega in
opešovalnega odseka.

Pri tem sgledu se je konstatovalo, da je

Začetek pisma ljubljanskega župana Ivana Hribarja finančnemu ministru, v katerem omenja, da bi bilo dobro
zgraditi vzpenjačo na ljubljanski grad, 7. julij 1897 (ZAL LJU 489 Mesto Ljubljana, splošna mestna registratura)